

ЧЛАНЦИ И РАСПРАВЕ / ARTICLES AND TREATISES

UDC 398(=163.41)
UDC 94(497.115)“1389”:82
<https://doi.org/10.2298/ZMSDN1971313G>
ОРИГИНАЛНИ НАУЧНИ РАД

САВРЕМЕНО СХВАТАЊЕ ДУХОВНЕ ПОРУКЕ
КОСОВСКОГ МИТА

БОРИСЛАВ ГРОЗДИЋ

Универзитет Привредна академија
Правни факултет за привреду и правосуђе
Гери Кароља 1, Нови Сад, Србија
borislav.grozdic@gmail.com

ВАЛЕРИЈА ДАБЕТИЋ

Универзитет у Београду
Правни факултет
Булевар краља Александра 67, Београд, Србија
valerija.dabetic@ius.bg.ac.rs

САЖЕТАК: У раду се обрађује настанак, развој и значај духовне поруке Косовског мита – *ојредељење за Царство небеско*, као осовине колективног идентитета српског народа. Указујући да мит није архаичан и превазиђен облик ирационалног мишљења, него целовити доживљај света, аутори истичу сложеност, контрадикторност и актуелност Косовског мита. Будући да је појам мита у науци углавном јасно одређен, образлаже се употреба израза „Косовски мит” уместо синтагме „Косовски завет”, јер је косовски завет, као својеврсни српски национални завет, изражен и сачуван у форми мита, мишљење је ауторâ. Анализирајући његово профано и духовно тумачење, рад има за циљ да покаже како и зашто се духовна порука Косовског мита не разумева односно погрешно разумева у данашње време. Суочени с проблемом немогућности потпуног изражавања духовног искуства рационалним појмовима, аутори заступају идеју да *ојредељење за Царство небеско*, као кичма Косовског мита није позив на освету, насиље, мржњу и рат, него напротив, стремљење ка најузвишенијим духовним и моралним циљевима и вредностима.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: мит, Косовски мит, духовна порука, Царство небеско

Трагично историјско искуство Косовског боја и колективно сећање српског народа на тај догађај имају посебан значај за ток и разумевање домаће историје. Свако време има свој облик косовске приче и сваком времену тај облик треба и оставити као његово сопствено обележје, али када сагледамо које све верзије Косовски мит добија кроз време, намеће се питање да ли постоји нека константна порука коју преноси? Мишљења смо да духовна¹ димензија завештана у Косовском миту – *ојредељење за Царсџиво небеско*, успешно одолева свим променама кроз историју, те је као таква и данас актуелна. Стога је предмет овог рада савремено схватање те духовне поруке и начина на који се она (не)разумева или (зло)употребљава.

Да ли је опредељење за Царство небеско позив на освету, мржњу, рат или нешто друго? Да ли је то позив на колективно страдање односно „култ смрти, освете и жртве”? У раду ћемо приказати духовно и профано схватање поруке Косовског мита, с циљем да направимо корелацију између ова два наизглед паралелна света. Нека од питања на која ћемо настојати да одговоримо даље у раду су: да ли у Србији треба неговати културу заборавља Косовског мита или у циљу очувања националне свести радити на његовој ревитализацији? У каквом односу су колективни идентитет и мит? Да ли је Косовски мит деконструисан од политичких елита које су га, мање или више, инструментализовале и злоупотребљавале те се зато сада налази у некој врсти повлачења? Зашто памћење Косовске битке и мита формираног око ње, упркос толиком потирању и даље живи у српском народу? Зашто се од Срба тако интензивно захтева да се одрекну своје прошлости и митова, као главног узрока свих њихових недаћа?

Након уводног разматрања, у првом делу рада обрађује се настанак и развој Косовског мита. Стављамо нагласак на садржај поруке коју носи, као и на идеје, веровања и вредности у вези са супротстављањем оружаном угрожавању српског народа. У другом делу рада издвајамо примере редуковања, злоупотребе и неразумевања смисла *ојредељења за Царсџиво небеско*. Коначно, разјашњавамо духовну поруку Косовског мита односно шта значи *ојредељење за Царсџиво небеско*.

МИТ КАО „СВОЈСТВО ЉУДСКОГ ДУХА, А НЕ НИЖИ СТЕПЕН У ЊЕГОВОМ РАЗВОЈУ”

Косовски мит као сложена и флуидна осовина идентитета српског народа незаобилазна је тема народних песника и многих мислилаца, који за само име косовског предања користе различите изразе: косовски завет, култ, опредељење, идеологија, мит, етос, косовска традиција, легенда, затим видовданска идеја, култ, етика. Иван Чоловић примећује да се већ у коришћењу ових назива може разликовати „профано казивање” од „освештане свечане приче” [Čolović 2016: 460]. Израз „мит”, односно „Косовски мит” у оквирима Српске православне цркве нерадо се користи, зато што

¹ Разликујемо духовно од душевног, тако што под *духовним* подразумевамо питање култа – оно у шта се верује, док се *душевно* односи на психолошко – мишљење, емоције, вољу итд.

се *миѿ* схвата као нетачна, предимензионирана или лажна прича, која нема основу у стварности, јер говори о измишљеним и нереалним стварима. С друге стране, израз „Косовски завет/опредељење”, носи сву дубину поруке Косова.² Упркос томе што се реч „мит” користи углавном у негативном значењу, у раду смо се определили за израз „Косовски мит”, зато што је појам *миѿа* у науци углавном јасно одређен и зато што смо трамо да је Косовски завет изражен и сачуван у форми мита.

Дубоки слојеви духовног и историјског националног искуства у Косовском миту изражени су симболима и песничким сликама, те се тешко могу изразити рационалним појмовима. То је познати проблем „превођења” језика религије на језик науке, при чему суштина духовног у религији, најчешће остаје изнад и изван моћи научног метода [Крстић и Гроздић 2012: 144–150]. Тај проблем је на делу и приликом разумевања Косовског мита, у коме, на пример, не постоји ниједан историјски доказ о Кнежевој вечери, већ о томе сведоче само народне песме. Постоје велике разлике у његовом тумачењу и неретка „вербална флертовања” политичких елита, јер разумевајући смисао Косовског мита појединци и генерације разумевају у ствари себе и сопствени идентитет, у одређеним историјским околностима [Ђегић 2002: 257].

Бескрајне полемике у вези с Косовским митом само потврђују да је он жилав и жив, те да је као такав од великог значаја за савремену, радикално разорену српску националну свест и православну духовност. Његову деловитност потврђује чињеница да се у њему изнова препознају многи млади и данас. Они који се дистанцирају од Косова говорећи да им је „доста страдања за Косово” и да хоће напокон једном „мирно да живе, па макар и без тог Косова”, као и да не желе више да буду „небески народ” и „да лете у небо”, својим изјавама у ствари потврђују да је Косовски мит присутан. Тема Косова поново постаје актуелни политички проблем који превазилази државне границе, а за Српску православну цркву (СПЦ) то питање „представља српско црквено, национално и државно питање првог реда”³.

Настанак и развој Косовског мита

Сматра се да Косовски мит није настао одједном и из само једног извора [Поповић 2007: 104]. Будући да се колективни митови стварају у тренуцима тешких историјских траума и искушења, овај мит почиње да се ствара и развија непосредно након Косовске битке, фиксирајући Косово у памћењу српског народа као својеврстан облик духовног простора – времена. Колективно памћење које је завештано у Косовском миту фактор је националне интеграције и пружа могућност једноставног и сталног препознавања суштинских вредности и колективног портрета [Бошковић 2014: 67–68].

² У Поруци Светог архијерејског сабора о Косову и Метохији каже се да „Косово и Метохија ... није питање ни националне идеологије или митологије нити, штавише, само територије већ представља саму срж нашег црквено-народног бића и постојања, без које се губимо у процесу опште глобализације и секуларизације” [Порука Светог Архијерејског Сабора, 2018].

³ [Порука Светог Архијерејског Сабора, 2018].

Заметак Косовског мита садржан је у средњовековним црквеним списима о кнезу Лазару, али је даље уобличаван и надограђиван током више од шест векова, да би се у развијеном облику јавио тек у 19. веку [Šolović 2016: 7]. Миодраг Поповић сматра да је Косовски мит „исткан из легендарних, усмених извора, који су једна од интерпретација догађаја, и ретких средњовековних писаних сведочанстава на основу којих се може поузданије исцртати историјски пут кретања косовског предања”, док С. Бошковић тврди да су „усмена реч и усмена традиција одиграли пресудну улогу у настанку и формирању мита о Косову” [Бошковић 2014: 16].

Недуго након боја на Косову појављује се косовски култ и песме косовског циклуса у којима се разликују два слоја, митско-херојски и хришћански. Имајући у виду средину у којој ове песме настају, будући да су махом настајале „око цркава и манастира” [Јевтић 1992: 282], пре ће бити да су их испевали монаси, а да их је народ чувао од заборавља. О томе сведочи и култ о Лазару који је зачет је у 14. веку у црквеним круговима и развијао се све до 19. века. У периоду после Косовске битке овај српски кнез је у народним песмама опеан као неко ко свесно жртвује живот због својих сународника и будућих поколења. Што се тиче лика Милоша Обилића, он своје место у српском народном предању проналази тек крајем 17. века. За даље ширење и развој Косовског мита, пресудну улогу имала је Карловачка митрополија која је у 18. веку градила српску националну свест на овом миту [Поповић 2007: 68–69].

Различито се схвата ко је главни лик у Косовском миту, што опет није без значаја, напротив. Да ли је то народ, кнез Лазар, Милош Обилић или неко други? Ако је тачно да без мита није могућа заједница и да нема заједнице без митског јунака у коме се она препознаје, онда је централни лик свакако кнез Лазар, који потоњим генерацијама представља узор веровања и делања у корист заједнице. Ако би се било ко други, уместо кнеза Лазара, разумео као најважнији лик Косовског мита, шаље се другачија порука која радикално мења суштину овог мита. Косовски завет не може да се схвати као завет Милоша Обилића, јер се он заветује на оданост и верност Лазару, као кнезу и војсковођи. На тај начин, само преко кнеза Лазара, учествује у завету, јер „Милош Обилић је јунак, веран кнезу Лазару, а кнез Лазар је витез, веран самом себи и Богу у себи” [Видовић 2013: 31–32].

Да би се разликовало паганско од хришћанског у Косовском миту важно је одгонетнути од када и зашто се 15/28. јун прославља као Видовдан? Данас се у СПЦ тај празник назива Свети мученик Кнез Лазар и Свети српски мученици – Видовдан. Али зашто Видовдан? Косовска битка се није одиграла на Видовдан. Видовдан као црквени и национални празник слави се у новије време, а као црквени празник под тим именом у календар улази тек 1872. године. До тада се под тим називом не налази у календарима и документима.

Српска црква је до 1389. године, 15. јуна прослављала светог пророка Амосу⁴, док се код римокатолика, а и у ранијој цркви на западу 15.

⁴ Живео у 8. веку пре Христа.

јуна славио Свети Вит⁵. Миодраг Поповић тврди да ће име Светог Вита доћи у српске богослужбене књиге касније преко римокатоличких извора⁶, а посебно у 18. веку, посредством руских извора када је СПЦ прихватила рускословенско богослужење [Поповић 2007: 71] и закључује „да су и непознати Дубровчанин и Константин из Островице нехотице, по инерцији, назвали дан косовске битке именом католичког свеца (слично је учинио и Јернеј Копитар када је уз Вуков оригинални текст у *Српском рјечнику* дао објашњење на немачком „St. Veits Tag”)” [Поповић 2007: 72]. Према називу празника „Видовдан” црква је била резервисана, а тај назив нису прихватили ни неки од просвећених писаца и патриота 18. века, као што су Рајић, Качић и Доситеј. Из народних песама у Вукову збирку *Народна србска ѿјеснарица* реч Видовдан улази 1815. године, а у *Српски рјечник* 1818. године [Поповић 2007: 73–74].

Поповић сматра да „нема никакве логике у тврдњи да је 15. јун добио име по светом Виту”, већ да је 15. јун, дан Косовске битке, од раније био везан за херојски култ односно за старословенско божанство Вида, бога рата и јунаштва. Позивајући се на хрватског научника Натка Нодила и Веселина Чајкановића, који долазе до истих резултата да је Вид врховни бог старе српске вере, бог обиља, светлости и рата, Поповић закључује да је „Вид један од главних богова старе српске вере, чији је култ постојао и пре косовске битке” и да су Срби, много пре Косова, „морали имати развијен култ херојског родоначелника”. У епским песмама, „певач је синтетисао старо и ново градиво: паганске слике, хришћанске садржаје и историјска збивања у нове имагинативне целине” те и „пре него што ће се појавити у косовским песмама, Видовдан је морао живети у народу као дан херојске жртве” [Поповић 2007: 86–87]. Да се закључити да због насиља идеологије и политике над Косовским митом он бива потискиван видовданским култом у коме се уместо кнеза Лазара поставља Свети Вид, а само име празника Видовдан несумњиво је повезано са паганским божанством Видом⁷ [Гроздић 2015: 492].

КОСОВСКИ МИТ – „СРПСКО ЖИВО ОГЛЕДАЛО”

Које поруке преноси Косовски мит?

Сама реч „мит” добила је у последњим деценијама негативно значење, јер се мит често доживљава као „празна прича, рафиновано средство обмане” [Ђурић 2009: 270], а неретко може бити и „субверзиван према

⁵ Свети Вит је рођен на Сицилији у време цара Диоклецијана. Његове мошти налазе се у Прагу.

⁶ Једна анонимна дубровачка хроника из 15 века, а други Јаничарове успомене или Турска хроника (1497), Константина Михаиловића из Островице. Више видети: [Поповић 2007: 72].

⁷ Докле иде неразумевање и непознавање елементарних чињеница може се видети на следећем примеру. Поводом Видовдана 2018. године у дневном листу *Блиц* штампана је и брошура *Видовдан, дајум који је ѿреломио српску историју*, коју су потписали дипл. историчари Урош Миливојевић и Милош М. Милојевић. На другој страни брошуре налази се икона Светог Вита (јасно се чита на самој икони име свеца изнад ореола), а у потпису испод иконе пише: „Св. Вид, фреска из Богородице Одигитрије, Пећка патријаршија, око 1335. године”.

истини” [Jovanović 2012: 115]. Али ако прихватимо да мит није историјски извештај нити преношење историјске истине, већ „вредна, врло значајна културна снага” [Малиновски 1971: 91], увидећемо да је његова функција пре свега преношење одређеног система вредности. Постоји стална и велика напетост између Косовског мита и историјских чињеница о боју на Косову, јер су историјски подаци оскудни – зна се да се битка одиграла 15. јуна 1389. године између српске и османлијске војске на Косову пољу и да су погинула оба владара – султан Мурат још током битке, док је кнез Лазар ухваћен и посечен. Турци су још неко време остали на Косову, а затим су се повукли на исток како би Муратов син Бајазит учврстио свој положај султана. О другим питањима у вези с Косовском битком подаци су веома противуречни.

С. Бошковић сматра да Косовски мит има три сегмента поруке: 1) аспекти виђења косовског догађаја израженог унутар усмено-епске традиције, 2) позитивне поруке/завештања, и 3) негативне поруке/завештања [Бошковић 2014: 112–114]. Реконструкцијом епског виђења косовског догађаја Бошковићева издваја два аспекта: а) конкретан, историјски и б) вечни, метафизички. Према конкретном, историјском погледу, косовски удес односно пропаст средњовековног српског царства представља се кроз узрочно-последичне везе и дешавања: турска војска је неупоредиво бројнија и моћнија, а на српској страни су несложни витезови, склони заверама; оклеветани Милош Обилић се заветује да ће убити турског султана Мурата; због издаје Вука Бранковића, српска војска бива тешко поражена, што за последицу има пропаст српског царства и ропство под Турцима. Други вечни, метафизички аспект, изгледа тако што кнезу Лазару птица доноси писмо од саме Богородице, затим следи конкретан историјски догађај, битка у којој се догађа пораз, зато што се српски владар определио за Царство небеско, а не за царство земаљско, како тврди С. Бошковић [Бошковић 2014: 115–116].

Позитивне поруке које се преносе су оданост, пожртвовање, херојство, родољубље, док су негативне поруке неправедна оптужба, набеђивање (клевета), издаја, узалудно жртвовање и колективна погибија [Бошковић 2014: 117]. Занимљиво је како С. Бошковић повезује позитивне и негативне поруке, па тако из позитивних порука следи пораз, а из негативних порука следи победа и то победа у вечности [Бошковић 2014: 118]. Исходишта су парадоксална, јер снага и јунаштво воде у пораз, а издаја у победу. Може се закључити да Косовска битка у колективној свести српског народа постоји као „један од конкретних тренутака у историјском, земаљском постојању Срба, а с друге (стране), Косовска битка представља моменат – прекретницу, тј. тренутак у коме се отвара друга, онтолошка димензија постојања остварена у облику Лазареве одлуке, потом освајања вечне победе и на крају, одласка у небо” [Бошковић 2014: 122].

Богуслав Зјелињски објашњава ту особеност српског мита у којем долази до спајања религијског (светосавског) и фолклорног (косовског) култа. У народном предању религијски култ српских светитеља временом се замењује косовским култом који је концентрисан око три вредности

– светост, херојство и издаја, оличено у цару Лазару, Милошу Обилићу и Вуку Бранковићу. Према Зјелинском, овај мит се заокружује заветом кнеза Лазара односно одабиром Царства небеског, којим побеђује слободна воља и дух. Срби и данас осећају понос због херојског жртвовања Милоша Обилића, а да његова смрт не буде узалудна они траже освету за раније неправде. Ово је „култ смрти, освете и жртве”, сматра Зјелински, због кога је данас тешко исцртати границе између религије и политике [Zieliński : 252–253].

Да ли национални идентитет, под експанзијом и притиском глобализације, добија на значају као фактор који може да утиче и на политичке процесе? Нације нису задате и непромењиве структуре, већ се стално мењају, настају, а неретко могу и нестати као жртве „културног геноцида” [Смит 1998: 53]. Стога се етничке заједнице, у савременом свету боре за опстанак не само у политичкој, већ и у културно-идентитетској арени [Шљукић 2012: 288]. С тим у вези, указујемо на феномен „демитологизација демитологизације”, који се у случају Србије огледа у упорним захтевима да Срби већ једном престану да живе у прошлости и да се напакон окрену будућности. Овај феномен представља својеврсни рат митова у коме се захтеви за демитологизацијом постављају појединим народима с идејом да се одрекну својих и прихвате туђе митове односно да им се наметну нови митови. На тај начин се противник заправо одриче и сопственог идентитета, и тако, практично, „у друштвеном смислу ‘разоружава’ како би се лакше савладао” [Шљукић 2011: 25]. Рат митова се одвија и за време мира, а посебно се интензивира у току криза и оружаних сукоба, јер је „прича о неопходности демитологизације део самог сукоба, или пак наставак сукоба, у оба случаја у сфери културе, са намером да се разоре културни ресурси противника” [Шљукић 2011: 25]. Ово је посебно значајно, јер Косовски мит може да се схвати као културолошки мит, као јединствена духовна супстанца „која се развија из културолошких представа у јединствен колективни доживљај историјске и културне збиље” [Бошковић 2014: 17].

Тако је још од 1990-их присутан захтев да се Срби одрекну мита о изабраном народу и Косову као светој земљи, како би прихватили мит о моралној изабраности Запада и његовој мисији да „шири цивилизацију, демократију, људска права, економски просперитет итд., међу другим народима, ако треба и силом” [Бошковић 2014: 27]. Зашто се националне заједнице које су утемељене на миту, а мање више је то одлика скоро свих, жилаво противе одбацивању мита? Можда зато што би то значило и губитак идентитета, што је за неке народе једнако самој смрти односно нестајању њихове заједнице. У оваквим тренуцима сећање на кључне тренутке у прошлости (Немањини, Косовски бој, Први светски рат, Јасеновац, „Олуја” итд.) и незаобилазно повезивање са најважнијим националним митом, који представља круну духовног и моралног наслеђа на коме се генерације васпитавају, ствара осећај солидарности и даје веру у заједничку будућност.

У прилог тврдњи постојања феномена „демитологизација демитологизације”, антрополог Слободан Наумовић сматра да треба правити

разлику између традиционалне приче о Косову и инструментализације традиционалне приче о Косову у политички Косовски мит [Naumović 2009: 85].⁸ Према овом аутору, уколико „политичка евокација Косовског боја” служи томе да се Србима олакша усвајање европских стандарда, онда нема разлога критиковати политичаре што изневеравају дубоку истину косовског завета, напротив, они заслужују похвалу што су одолели зову традиционализма и фундаментализама [Colović 2016: 460]. За Наумовића, инструментализација Косовског мита је прихватљива само ако је у служби афирмације европских вредности у Србији (те вредности су скоро у потпуности супротне оним вредностима које носи Косовски мит) или враћања националног достојанства.

Која је духовна порука Косовског мита?

Полазећи од основане тврдње да су митови „у ствари сећања или успомене на највише духовне вредности и норме које се не смеју занемарити или заборавити, ако заједница не жели да потоне у таму” [Šušnjić 1998: 135–136], поставља се питање шта у ствари значи Царство небеско и колико је значајно? Где се оно налази и како се задобија? Какво је то опредељење? То живо сећање на избор кнеза Лазара тражи увек и изнова тумачење, а ми ћемо прво изложити нека од религијских тумачења. Напореда са хришћанским тумачењем косовског догађаја, постоји и паганска перцепција, зато најпре треба разлучити да духовни смисао косовског завета није у паганским претхришћанским митовима Срба, јер га они не могу понудити, колико год би дубоко понирали у прошлост.

Можемо се сложити са ставом да је тема Косова „један самосвојни српски доживљај хришћанства” [Јевтић 1992: 137–151], о чему говори и чињеница да су често догађаји који су саткани у миту својеврсна паралела с догађајима из Христовог живота: Тајна вечера – Кнежева вечера, Јудина издаја – издаја Вука Бранковића, Христова жртва – жртва Лазарева итд. Владика Атанасије (Јевтић) иде још даље, тврдећи да то није паралела већ да се ради „о дубоком унутрашњем идентитету, о идентичности и јединству доживљаја и искуства које ћемо назвати литургијским...” најдубље црквеним, новозаветним, јеванђеоским, православним у коме се открива „идентитет нашег 'Српског' хришћанства, нашег Православља... нашег српског Косовског завета и опредељења” [Јевтић 1992: 307–308]. То значи да „класична формула косовског завета”, није спевана у народним песмама, јер су оне само одјек оног заветног што садржи Света литургија и што долази из ње. Тек ако се с епског усредсреди на литургијско, односно с појавног на суштинско, може се приступити разумевању смисла, значаја и значења духовне поруке Косовског мита – опредељење за Царство небеско, сматра Жарко Видовић [Видовић 2013: 29].

Изрази „Царство небеско”, „Царство Божије” у Новом завету се помињу више од 100 пута, те ћемо поменути само неколико параболоа. На

⁸ Наведено према: [Colović 2016: 449].

питање када ће доћи Царство Божије и где се оно налази, Исус Христос одговара да „Царство Божије не долази на видљив начин. Нити ће рећи: Ево га овдје, или: ено га ондје; јер гле, царство Божије унутра је у вама” (Лк 17, 20–21). То значи да Царство Божије не ишчекујемо у далекој будућности, већ представља реалност нашега времена. Оно је у нама, а кључ за улазак у њега је вера у Исуса Христа и покајање. За хришћане Царство небеско односно живот у вечности представља вредност и циљ изнад свих осталих, вредност *per se*, за чије ће достизање и остваривање употребити све своје снаге.

Патријарх Павле је често говорио да опредељење за Царство небеско не значи одрицање од царства земаљског, али ако се постави избор „или – или”, онда се подразумева опредељење за Царство небеско, јер „љубав према Богу претпоставља љубав према ближњима, да се опредељењем за непролазно Царство небеско не отказујемо од пролазног живота на земљи; а вером у бесмртну душу не одричемо старања за своје историјско биће” [Патријарх српски Павле 2007: 3]. Нација је ипак духовна, а не крвна заједница, те иако сви припадници српског народа тај пут можда не осећају и не бирају, управо то духовно опредељење јесте основа српске историјске свести и духовне заједнице. Сагласни смо да „без свести о косовском (сад већ поново и светосавском) завету нема ни националне свести (свести заветне заједнице)” [Видовић 2013: 29].

Сама чињеница да је кнез Лазар прихватио битку и оружаном се супротставио не значи по себи супротно од опредељења за Царство Небеско.⁹ Како владика Николај тумачи, страдање на Косову пољу 1389. године мотивисано је хришћанским циљем: „Ту је потпуно јединство мотива и циља борбе, и потпуна решеност на смрт. Борба је за ’царство небесно’, а не за државу, за народ, или за кнеза, или за ма шта земаљско и пролазно. Борба је за ’крст часни’, символ царства Христовог” [Велимировић 2001: 105–106].

Видимо да Косовски мит крије аутентичан поглед на ратовање, који подразумева, ни апсолутно негирање рата, али ни одобравање агресивног, освајачког рата. Без сумње се оправдава само одбрамбени рат како би се заштитио народ, вера и отаџбина. Косовски мит садржи трајне вредности, навике и обичаје српског народа о томе како и када је дозвољено употребити оружану силу за постизање стратегијских циљева. У њему се могу препознати и ставови да се непријатељу, ма колико био бројнији и снажнији мора нужно супротставити [Гроздић 2015: 512]. Православни и други пацифисти у Косовском миту не могу да нађу ослонац, јер је клетва кнеза Лазара код Срба општепозната: „ко је Србин и српскога рода, и од српске крви и колена, а не дош’о на бој на Косово, не имао

⁹ У епској народној песми *Пројасиј царсѣва срѣскога* или под другим називом *Цар Лазар се приволева Царсѣву небеском*, опевана је та тешка дилема српског владара: „Царе Лазо, честито кољено! Ко ме ћеш се приволети царству? ... Ако ћу се приволети царству, приволети царству земаљскоме, земаљско је за малена царство, а небеско увек и довека. Цар воледе царству небеском, а него ли царству земаљском...” *Свети кнез Лазар и косовски завет*, Цетиње–Београд: Светигора, 2007, 92.

од срца порода, ни мушкога ни девојачкога!” Видимо да је у души српско-га народа резервисано највеће проклетство за оне који не стану у одбрану отаџбине [Гроздић 2015: 498–499].

Опредељење за Царство небеско за хришћане нема алтернативу и нема дилеме да ће се оно следити по сваку цену. Ипак, многи косовско опредељење разумеју и доживљавају као позив и обавезу да за Косово треба погинути. Царство небеско се може освојити жртвовањем живота, али није то једини пут. Зар понекад није много теже истрпети зарад Царства небеског него само погинути? [Гроздић 2015: 493]. Зато је косовско опредељење уствари избор највиших духовних вредности – вечне истине, правде, наде, свих оних идеала због којих има смисла живети, али и умрети, јер „оно због чега не вреди умрети, није достојно ни живота ни вере” [Иљин 1998: 16].

Поставља се питање, колико је данас оних који су свесни значења Косовског мита и доживљавају га као угаони камен свог националног и верског идентитета? Мора се признати – веома мало. Ако се пак Царство небеско не схвати само у хришћанском контексту, видећемо да оно није никакав посебни национални, државни нити верски циљ, већ општељудски, свечовечански. Тако се у случају Косовског мита ради о „извесној идеји циља” [Mruz 1976: 94]. односно вредностима највишег реда које су опште прихваћене – мир, радост, љубав, слобода, достојанство, правда, част, што у потпуности надраста границе појединачног и националног мита. Као такве, ове вредности надилазе међе сваке државе и оне су оно чему (треба да) тежи цело човечанство, јер је мит „бекство од материјализоване свакидашње... сфере” који ће опстајати све док постоји „потреба за љубављу, добром, правдом, идејом, деловањем, влашћу, амбицијом...” као нека „могућност проналажења самог себе” [Mruz 1976: 94].

ЗАКЉУЧАК

Без обзира на свакојаке притиске, главни национални мит се не сме одбацити, зато што се у њему препознаје заједница и њене могућности. Као такав, мит моћно говори о облику заједнице и њеном вредносном систему, а народ без мита би био избачен из историје и сећања. Неспорно да је Косовски мит од суштинског значаја за уобличавање српског појединачног и националног идентитета кроз историју. Колико год изгледао истрошен, овај мит ће, као и више пута до сада, преживети и ово доба у коме га се многи одричу, јер као специфично заветно опредељење нашег народа он чува веру и вредности од националног значаја.

Косовски мит је срж традиције и памћења српског народа, бисер који Срби чувају у свом колективном памћењу, без обзира где живе. Хришћанско тумачење је да је косовски завет исто што и Нови завет, само српског стила и искуства. Традиција која ограничава на оно што не сме да се уради. Он није жртвовање земаљског зарад небеског, него препознавање небеског у свему земаљском и одбрана отаџбине. Косовски завет није завет пораза. Питање Косова је питање вере (у Бога, у отаџбину и у себе) и не може се изгубити Косово уколико га не изгубимо у себи.

Оно што са сигурношћу можемо рећи за Царство небеско, јесте да у етичком смислу срж овог мита чине моралне вредности – правда, част, поштење, слобода, за које се треба борити и ако је потребно положити и сопствени живот. Ови идеали нису обесмишљени и превазиђени, нису препрека свакодневном животу у данашњем свету, не терају нас нужно у (оружане) сукобе, а свакако нису ни само одлика нашег народа. Приликом позивања на Косовски мит неопходан је велики опрез, јер неразумевање, погрешно разумевање или злоупотреба овог мита може да има значајне, па и фаталне последице по српски народ.

ЗАХВАЛНОСТ

Рад је настао као резултат рада на пројекту „Идентитетски преображај Србије” (2019), чији је носилац Правни факултет Универзитета у Београду.

ЦИТИРАНИ ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

- Бошковић, Сања (2014). *Косовски културолошки мит*. Београд: Службени гласник.
- Велимировић, Николај (2001). *Косово, Српски завет на размеђу свейова*. Цетиње: Светигора. Видовић, Жарко (2013). *Његош и косовски завет у новом веку*. Београд: Алтера.
- Гроздић, Борислав (2015). Косовски завет и српска војска у Првом светском рату. *Зборник Православни свей и Први свейски рай*. Београд: Православни богословски факултет, 489–515.
- Ђурић, Михајло (2009). *Ушћошја измене свейа; Мит, наука, идеологија*. Београд: Службени гласник.
- Иљин, Иван (1998). *Пућ духовне обнове*. Београд: Логос.
- Јевтић, Атанасије (1992). *Свейи Сава и косовски завет*. Београд: СКЗ.
- Јевтић, Атанасије (1992). Царство небеско у историјској судбини српског народа, *Свейи Сава и Косовски завет*. Београд: СКЗ.
- Крстић, Зоран; Гроздић, Борислав (2012). Косовски завет и српска стратешка култура у XX веку, *Зенић – мађазин за књижевност, уметност и филозофију*, 144–150.
- Малиновски, Бронислав (1971). *Мит, наука, религија*. Београд: Просвета.
- Наумовић, Слободан (2009). *Ушћореба шрадиције у шћошћком и јавном живошћу Србије на крају двадесетшћошћ и шћошћком двадесетшћрвошћ века*. Београд: Филип Вишњић.
- Патријарх српски Павле (2007). Опредељењем за Царство небеско не одричемо се старања за своје историјско постојање, *Свейи Кнез Лазар и Косовски завет*. Београд: Светигора.
- Смит, Антони Д. (1998). *Национални идентитет*. Београд: Библиотека XX век и Чигоја штампа.
- Шљукић, Срђан (2011). *Мит као судбина. Прилошћ демитшћолошћизацији демитшћолошћизације*. Сремска Митровица: Каирос.
- Шљукић, Срђан (2012). Ентони Смит о односу националног идентитета и мита о изабраности, *Зборник Митшћице српске за друшћивене науке*, 139: 283–293.
- Љоловић, Иван (2016). *Smrt na Kosovu polju. Istorija kosovskog mita*. Београд: Biblioteka XX vek.
- Ђерић, Gordana M. (2002) Mitski aspekti srpskog identiteta, *Filozofija i društvo*, XIX–XX: 247–267.

- Jovanović, Đokica (2012). *Prilagođavanje – Srbija i moderna: od strepnje do sumnje*. Niš: SVEN i Beograd: Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu.
- Mruz, Leh (1976). Mit i mitsko mišljenje. *Kultura*, 33–34: 85–98.
- Popović, Miodrag (2007). *Vidovdan i časni krst. Ogled iz književne arheologije*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Šušnjić, Đuro (1998). *Religija I*. Beograd: Čigoja.
- Zieliński, Bogusław (1998). *Serbska powieść historyczna. Studia nad źródłami, ideami i kierunkami rozwoju*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

ЕЛЕКТРОНСКИ ИЗВОРИ

- Велимировић, Николај, О националној, верској, духовној и историјској светињи Косовске традиције и њене мисије, „Косовским јунацима”, *Правда*, 28. јун 1939. Доступно на: https://www.rastko.rs/kosovo/duhovnost/nvelimirovic-kosovo_c.html#_Toc44782066; Приступљено: 3. 9. 2018.
- Порука Светог Архијерејског Сабора о Косову и Метохији. Доступно на: http://www.spc.rs/sr/poruka_svetog_arhijerejskog_sabora_o_kosovu_metohiji, 10. мај 2018. Приступљено: 23. 8. 2018.

ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

CONTEMPORARY UNDERSTANDING OF THE SPIRITUAL MESSAGE OF THE KOSOVO MYTH

by

BORISLAV GROZDIĆ

University Business Academy
Faculty of Law for Commerce and Judiciary
Geri Karolja 1, Novi Sad, Serbia
borislav.grozdic@gmail.com

VALERIJA DABETIĆ

University of Belgrade, Faculty of Law
Bulevar Kralja Aleksandra 67, Belgrade, Serbia
valerija.dabetic@ius.bg.ac.rs

SUMMARY: In the aggressive dominance of critical rational thinking over the mythical worldview, myth as a historical and effective force does not lose its actuality and importance, because myths often hide deeper messages than what history can offer. In such a social context, the significance of the spiritual message of the Kosovo myth – *the commitment to the Heavenly Kingdom*, as a lasting common value of the Serbian people, returns as a theme. In spite of its omnipresence, the opinion prevails that the myth belongs to the past, and if it is not yet obsolete, it certainly should be. The authors advocate the idea that myth, as a comprehensive experience of the world, and therefore the Kosovo myth as well, is a factor of national integration, a part of collective identity, and a common value system. Analysing the secular and spiritual understanding of the Kosovo

myth, the authors point out the importance of the vivid memory of the prince Lazar's commitment to the Heavenly Kingdom. For Christians, this represents the value and goal above all others and it forms the core of the Serbian historical consciousness and spiritual community. The paper shows that the spiritual message of the Kosovo myth is not understood or it is misunderstood nowadays, since the commitment to Kosovo is perceived as a call and an obligation to die for it. The authors conclude that the Kosovo myth is not a call to die in the war, on the contrary, it is a struggle for external and internal freedom, as well as for the highest values that are implied by the definition of the Heavenly Kingdom – peace, love, honour, justice, dignity, and others.

KEYWORDS: myth, Kosovo myth, spiritual message, Heavenly Kingdom